
Svēto godināšana Pareizticīgās Baznīcas tradīcijā

The Veneration of Saints in the Tradition of the Orthodox Church

Mikus Solovejs, Mag. theol. (Latvija)

Svēto godināšana ir neatņemama pareizticīgā garīguma sastāvdaļa un reliģiskās pieredzes veidotāja. Rakstā tiek aplūkoti būtiskākie ar svēto godināšanas tradīciju saistītie jautājumi: svētuma jēdziens Vecajā un Jaunajā Derībā, Pareizticīgās Baznīcas mācība par debesu un zemes Baznīcas vienotību, svēto kalpošanas iedalījums, svēto kanonizācijas principi, svēto un viņu relikviju godināšanas dogmatiskais pamatojums. Raksts atklāj, ka svēto godināšanai ir kristoloģisks pamatojums un jēga. Svēto godināšanas fenomens ir saistīts ar Pareizticīgās Baznīcas mācību par kristieša svēttapšanu un neaizvietojamu saikni ar Baznīcu un tās tradīciju.

Atslēgas vārdi: svētums, godināšana, Baznīcas tradīcija, kanonizācija, kristoloģiskie strīdi.

Svētuma jēdziens Vecajā un Jaunajā Derībā

Aplūkojot Svētos Rakstus, ir redzams, ka svētums ir viens no fundamentālākajiem kristīgās ticības jēdzieniem. Vārds “svētums” Vecajā Derībā ir saistīts ar semītisko sakni *kodeš* (ebreju val. *kdsh* – ‘svētums’), kas nozīmē ‘nodalīt’, ‘nogriezt’, kas visticamāk satur ideju par norobežošanās no pasaulīgā (Theological Dictionary of the New Testament by Gerhard Kittel, 1967, 89). Visbiežāk *kodeš* Vecajā Derībā tiek lietots saistībā ar pašu Dievu, Viņa Vārdu vai personībām un lietām, kas ir saistītas ar Viņu – izredzēto tautu, priesteriem, praviešiem, zemi, altāri, templi un laiku (sabats, jubilejas gadi, svētki u.c.). Jau Vecajā Derībā Dievs ir apliecinājis Sevi kā pilnībā svētu un atklājis savu svētumu, lai arī cilvēks varētu to iepazīt un sekot Viņa baušļiem. “Topiet svēti, tāpēc, ka Es, Tas, Kungs, jūsu Dievs esmu svēts” (Lev. 19:2). Tomēr Vecās Derības laikā starp cilvēku un Dieva svētumu pastāv nepārejama plaisa. Varētu pat teikt, ka Vecā Derība atspoguļo pakāpenisku pedagoģisku darbību, kurā Dievs nodala izredzēto tautu no pagāniem, lai tieši izredzētās tautas vidū kad “laiks būs piepildīts” (Mk. 1:15) no Jaunavas piedzimtu Glābējs.

Ar savu iemiesošanos, krusta nāvi un augšāmcelšanos Jēzus Kristus dāvā pilnīgu izpratni par svētumu un tā sasniegšanu. Jaunajā Derībā semītiskā *kodeš* ekvivalents ir grieķu vārds – *hagiotēs* (svētums). Tas pirmkārt tiek lietots attiecībā uz Jēzu Kristu Dieva Dēlu (Mk. 1: 24). Jēzus Kristus brīnumdarbi un mācība ir ne tikai spēka, bet arī svētuma manifestācija. Būtiskākais ir tas, ka svētuma spēkā Kristus ziedo sevi un tādejādi pievieno savus sekotājus svētumam (*skat.* Jņ. 17:19). Atšķirībā no Vecās Derības rituālās tīrības ievērošanas un tempļa upuru pienešanas, kas attīrīja Izraēlu ārēji, Jēzus Kristus upuris attīra, dāvājot ticīgajiem patiesu svētumu (Ebr. 7: 26- 28). Jēzus Kristus svētums ir Baznīcas un katra tās locekļa svētuma avots. Kristus Baznīcas dibināšanas dienā – Vasarsvētkos pār jauno Izraēlu Svētais Gars tiek izliets pilnā mērā (Ap. 2:16-38). Tādā veidā Jaunās Derības tekstos svētums tiek attiecināts uz Kristus sekotājiem, kuri saņēmuši Svētā Gara dāvanas. Biežāk tas sastopams apustuļa Pāvila vēstulēs, kur kristieši tiek saukti par svētajiem (Rom. 1:7; 1. Kor. 1:2; 2. Kor. 1:1). Saskaņā ar Jauno Derību ticīgais kristībās garīgi nomirst un augšāmceļas līdz ar Jēzu Kristu, saņemot mantojumā “jaunā cilvēka” sēklu, kura cilvēkā aug un aicina sasniegt svētumu.

Tomēr ne visi, kas pieņēmuši kristību, automātiski kļūst svētie, bet tikai tie, kas pēc brīvas gribas izvēlas iet svēttapšanas ceļu. Ne katrs, kas sajūtas svēts, tāds patiešām ir. Svētums dzimst tur, kur cilvēkā darbojas Svētais Gars. Tieši žēlastība, ar kuru ticīgie labprātīgi sadarbojas dod iespēju pārvarēt savu grēcīgo stāvokli un kļūt par *jauniem radījumiem* (2. Kor. 5:17), *izredzētu cilti, ķēnišķīgiem priesteriem, svētu tautu un Dieva īpašumu* (1. Pēt. 2:9).

Debesu un zemes Baznīcas vienotība

Svēto godināšanas fenomenu ir grūti izskaidrot, apejot Baznīcas tradīciju. Kā zināms, senākajos kristietības virzienos (Romās katoļi, kopti, armēņi), kur Baznīcas tradīcija tiek godāta, svēto kults ir dzīvs, bet kristiešu kopienas, kuras neatzīst Baznīcas tradīciju pret svēto godināšanu paliek noraidošas.

Pareizticīgās Baznīcas teologi norāda, ka, ja ir runa par vairāku tūkstoš gadu senu garīgu tradīciju, ir riskanti apiet šī mantojuma veidošanās posmus. Nav iespējams nepastarpināti pieskarties autentiskai garīgās dzīves praksei, apejot tradīciju, kas gadsimtu gaitā ir izaugusi no Baznīcas ticības. 20. gs. teologs Vladimirs Losskis rak-

sta, ka izpratne par Baznīcas mantojumu ir bagātāka nekā ierasts par to domāt. Mantojums nav tikai mutiska faktu nodošana, kuri varētu kaut ko pievienot evaņģēlija vēstījumam. Baznīcas tradīcija ir Svēto Rakstu piepildīšana (Лосский, 2000, 322). Svēto dzīves stāsti liecina par Evaņģēlija vēsts reālu īstenošanos dzīvē, tie burtiski izaug no Evaņģēlija vēstījuma. Tieši dažādu gadsimtu svētie ne tikai īstenoja Kristus sludināto Evaņģēliju, bet arī līdz mūsu dienām saglabāja un atnesa Svēto Rakstu kanonu.

Pamatos Pareizticīgās Baznīcās mācība par svēto aizstāvību un aizbildniecību Dieva priekšā balstās uzskatā par vienu Debesu un zemes Baznīcu, kura veido vienu Kristus miesu. Zemes Baznīcu sastāda ticīgi ļaudis – taisnie un grēcinieki. Tomēr ir arī neredzamā – Debesu Baznīca, kuru piepilda visi debesu spēki – Vissvētā Dievadzemdētāja, Eņģeļi un svētie. Nav robežu starp Debesu un zemes Baznīcu, jo viņas rada vienu un nedalāmu garīgo realitāti, kuras Galva ir Kungs Jēzus Kristus. Vēstules ebrejiem autors atgādina: “Bet jūs esat tuvojušies Ciānas kalnam un dzīvā Dieva pilsētai, debesu Jeruzalemei un eņģeļu neskaitāmiem pulkiem, svētku sapulcei, un debesīs pierakstīto pirmdzimto draudzei un Dievam, visu tiesnesim, un pilnību sasniegušo taisno gariem” (Ebr. 12: 22-23).

Pareizticīgā Baznīca savā dievkalpojumā īpaši izceļ kopību ar Debesu Baznīcu. Starp zemi un Debesīm ir pastāvīga lūgšanu saite. Fiziska nāve ticīgo cilvēku neatšķir no Baznīcas kopības, un tāpēc Baznīcas liturģiskajā praksē ir aizlūgumi par mirušajiem. Saskaņā ar Baznīcas mācību, tad, kad cilvēks pamet ķermeņi un redzamo pasauli, viņš nepamet Baznīcu, viņš paliek tās loceklis – un tiem, kas ir palikuši uz zemes ir pienākums lūgties par aizgājēju. Baznīca lūdzas gan par taisnajiem, gan par grēciniekiem, ticot, ka caur lūgšanām viņu liktenis un ciešanas var tapt atvieglotas. Taču pastāv liecības, ka ir kristieši, kuri ne tikai savā dzīvē, bet arī nāvē apliecināja īpašu dzīves kvalitāti un ticības stiprumu. Tad viņi, pateicoties Dieva žēlastībai, un savam ticības varoņdarbam, kļūst ne tikai par paraugu kā sasniegt svētumu, bet pēc šīs zemes dzīves ir aizlūdzēji par katru ticīgo, kuri vērsas pie viņiem ar lūgumiem. Agrīnie kristieši ticēja, ka svētais, kurš aiziet pie Dieva, neattālinās no ticīgajiem uz zemes, bet kļūst tiem patiesi tuvs. Jēzus Kristus māca: “Dievs nav mirušo, bet dzīvo Dievs, jo Viņa priekšā visi ir dzīvi” (Lk. 20:38). Tāpat Glābējs savā stāstā par bagāto vīru un Lācaru apliecinā, ka taisno dvēseles pēc nāves zina, kas notiek uz zemes un ir īpašā tuvībā ar Dievu un citiem taisnajiem (*skat.* Lk.16: 19-31). Svētie, atstājot zemes dzīvi, ir palikuši Baznīcas locekļi. Viņi ne tikai pagātnē, bet arī tagad ir Baznīcas balsti un aizbildņi Dieva vaiga priekšā (*skat.* Atkl. 3:12; 21:14, Efez. 2:20).

Svēto kalpošana

Pareizticīgajā Baznīcā ir dažādi svētie, kas atšķiras ar kalpošanas veidu – pravieši, apustuļi, apustuļiem pielīdzinātie, mocekļi, taisnie, sirdsskaidrie, svētītāji, labticīgie valdnieki, Kristus dēļ neprātīgie.

Tieši mocekļība, radikāla savas dzīves atdošana Kristus dēļ bija agrīnās Baznīcas svētuma mērs. Tādā veidā Jēzus Kristus, “protomocekļis”, labprātīgi iet nāvē, un katrs mocekļis – *alter Christus*, Kristus sekotājs, ir aicināts uz to pašu (Каллист (Уер), епископ Диоклийский, 2004, 102). Agrīnajā kristietības periodā (1.-4. gs.), kad Romas impērija periodiski vajāja kristiešus, piederība kristietībai bija dzīvības cenā un tie, kuri piedalījās Baznīcas liturģiskajā dzīvē, skaitījās piederīgi svētumam. Tas izskaidro faktu, kāpēc Jaunās Derības apustulisko vēstulju autori, vērstoties pie ticības brāļiem, sauca tos par svētajiem. Šajā laikā arī nebija īpašas kanonizācijas kā-

tības, kad oficiāli kāds tika pieskaitīts svēto kārtai. Agrīno kristiešu dievkalpojumu tekstu un norises vietu apskate parāda, ka bija īpašas svēto godināšanas un aizstāvības lūgšanas un to kristiešu pieminēšana, kuri savu īpašo piederību Dievam nepārprotami parādīja jau šīs zemes dzīves laikā. Pie tādiem pirmām kārtām piederēja mocekļi. Pēc mocekļu nāves viņu ķermeņi tika rūpīgi apglabāti, un uz viņu atdusas vietām tika būvēti altāri, vēlāk arī dievnami.

4. gadsimtā kristietība kļuva valsts reliģija un tika pārtrauktas kristiešu vajāšanas. Šajā laikā izveidojas monasticisms. Monasticisms bija kustība, kas vispārējās kristietības ideālu pazemināšanās laikā centās saglabāt agrīnās kristietības maksimālismu. Tieši šajā laikā liels vairums svētuma meklētāju nodevās lūgšanām un gavēņiem Ēģiptes un Palestīnas tuksnešu skarbajos apstākļos. Evaņģēlijā atklātais Jāņa Kristītāja radikālas kristietības piemērs tika piedāvāts kā askētisma etalons. Šajā laika izkristalizējās pareizticīgā garīguma ideāls. Mūku dzīves paraugs tika atzīts kā glābjošais paraugs un pilnība. Tieši tuksnešu tēvu darbi veidoja Pareizticīgās Baznīcas askētiskās tradīcijas kodolu – mācību par Jēzus lūgšanu, cīņu ar kaislībām un garīgās dzīves posmu rūpīgu definēšanu. Šajā laikā līdzās Vecās Derības *praviešiem*, Kristus *apustuļiem* un *mocekļiem* svēto secībā tika atzīmēta *taisno* un *sirdsskaidro* kārtā. Par taisnajiem un sirdsskaidrajiem tika saukti askēti, kuri sasniedza svētumu, pateicoties saviem askētiskajiem varoņdarbiem. Tāpat tika atzīmēti *svētītāji*. Tie ir Baznīcas hierarhijas augšā stāvošie priesteri, kuri, pateicoties savai darbībai un varonībai, nostiprināja kristietības ideālus.

Aplūkojot dažādus svēto kalpošanas veidus, ir redzams, ka katrai svēto kārtai tika iezīmēts atšķirīgs svētuma sasniegšanas ceļš. Piemēram, *labticīgo* valdnieku dzīves stāstos netika akcentēts viņu askētisms, bet viņu kalpošana tautas labā. Baznīcu celtniecība (sv. Konstantīns Lielais), žēlastības dāvanu došana (sv. lielķņazs Vladimirs), politiska tālredzība un varonība dzimtenes aizstāvības cīņās (sv. Ņevas Aleksandrs) ir īpašības, kuras tika cildinātas viņu slavinājumos. Tāpat svētītāju – bīskapu kārtā tika slavināta apustuliskās ticības sargāšana un izplatīšana, kā arī cīņa ar maldu mācībām (svētītāji Bazilejs Lielais, Gregorijs Teologs, Jānis Zeltamute).

Jāatzīmē, ka 16. gs. Krievijā īpašu izplatību ieguva svētuma paraugs, kas Bizantijas garīgajā dzīvē ieņēma perifēru vietu un Rietumu kristietībā nebija pārstāvēts vispār, – tā ir *Kristus dēļ neprātīgo* kārtā. Tas ir ticības varoņdarbs, kad cilvēks uzņēmās neprātīgā lomu, tādējādi kļūstot savu laikabiedru apsmiets un vajāts. Tā bija radikāla pasaules kārtības un gudrības noraidīšana Kristus pazemības dēļ (*skat.* 1. Kor. 3: 18-19). Vairāki senās Krievijas kultūras un vēstures pētnieki (G. Fedotovs, D. Ļihačovs, V. Toporovs) norāda, ka izaicinošā Kristus dēļ neprātīgo uzvedība bija plīkšis tā laika farizejiskai kristietības izpratnei Krievijas Pareizticīgās Baznīcas locekļu vidū. Kristus dēļ neprātīgo godināšana īpaši bija raksturīga Krievijas pareizticīgo vidū.

Šāda svētuma sasniegšanas ceļa dažādības aprakstīšana un slavināšana liecina par Dieva nodoma dažādību un daudzpusību pie cilvēka, katrs svētais ar savu ticības varoņdarbu liecina par īpašo unikālo svētuma ceļu pie Dieva. Salīdzinot dažādu svēto pieredzi un praksi, ir redzams, ka viņu pieredzi var analizēt, izmantojot vienus un tos pašus Baznīcas tradīcijas izvīrītos kritērijus. Tieši reliģiskās prakses un ideālu vienotība raksturo dažādu laika periodu un tautu svētos. Visi svētie ir atšķirīgi un unikāli katrs pēc sava aicinājuma, taču savā būtībā ir līdzīgi. Tas norāda uz zināmu reliģisko dogmu, liturģiskās tradīcijas un praktiskās dievbijības ideāla nemainību un stabilitāti. Tikai salīdzinoties ar šo Baznīcas pieredzes aspektu, var noteikt savas ticības ceļa patiesumu, jo reliģiskās dzīves fenomens ir ļoti sarežģīts un daudzpusīgs process. Ievē-

rojamais filologs un kultūras vēsturnieks Sergejs Averincevs esejā par svēto Gregoriju Teologu raksta: “Dieva žēlastība neizdzēš cilvēka personību, bet ļauj tai visa pilnībā būt. Un svētie, kuri nedzenas pēc tā saucamās savas personības realizēšanas un paš-apliecināšanās, svētie, kuri ir gatavi atteikties no sevis, caur to sevi atgūst tādā mērā, kā tas cilvēkiem, kuri patstāvīgi meklē sevi nevis Dievu nekad neizdodas. Tāpēc arī svētie, kuri savā būtībā ir tik līdzīgi, pateicoties tam dievišķajam starojumam, ko mēs viņos redzam, caur savu līdzību Kristum, tajā pašā laikā ir ļoti atšķirīgi” (Аверинцев, 2007, 35).

Askētiskajā tradīcijā detalizēti ir norādīts svētuma sasniegšanas ceļš un kritēriji, kas liecina par cilvēka svētumu (*skat.* sv. Jāņa Pakāpnieka “Kāpnes”). Pareizticīgās Baznīcas antropoloģija piedāvā modeli – cilvēks, kurš savas dzīves laikā patstāvīgi atrodas ticības varoņdarba situācijā. Svētuma sasniegšana tiek raksturota kā varoņdarbs, jo cilvēkam ir jāizraujas no savas ierastās dzīves un dabisko lietu kārtības. Tikai patstāvīga cīņa ar kaislībām, gavēnis, lūgšanas un piedalīšanās Baznīcas Svētnoslēpumos virza ticīga cilvēka garīgo progresu.

Svēto godināšanas prakse Baznīcas apziņā paredz, ka svētums ir stāvoklis vai īpašība, kura pilnībā var tikt atzīta kā piederīga konkrētai cilvēcīgai personībai tikai pēc šīs zemes dzīves beigām (Хоружий, 1998, 174). Zemes dzīves laikā arī paši svētie sevi apzinājās kā lielus grēciniekus. Šeit atklājas garīgās dzīves paradokss – jo cilvēks svētāks, jo viņš vairāk apzinās savu necienību un grēcīgumu iepretī Dievam un pārējiem cilvēkiem. Arhimandriņš Sofronijs, svētā Atona Siluāna māceklis un biogrāfs, raksta: “Dzīvē viņš [Atona Siluāns] bija tik vienkāršs un pieejams, ka ar visu godbijību pret viņu un apziņu par šī vīra augsto svētumu mēs visi tomēr nespējam pilnībā apjaust šī vīra diženumu. Tikai pēc daudziem gadiem, kad apzinājāmies, ka savā ceļā neko līdzīgu neesam sastapuši, mēs nopietni sākām aptvert šī cilvēka patieso lielumu” (Sofronijs (Saharovs), arhimandriņš, 1998, 8).

Svēto kanonizācija

Svēto oficiāla kanonizācija ir vēlinā laika fenomēns. Agrīnajā Baznīcā nepastāvēja normatīva pārbaude, lai kādu atzītu par svēto, vai nē. Tieši pretēji, visbiežāk kāda svētā godināšana stihiski izrietēja no tautas dievbijības. Bīskapa atļauja tika prasīta tikai tad, lai kādu vietēji godātu svēto atzītu par visā kristīgā Baznīcā godātu svēto. Baznīcā neeksistēja arī īpaša liturģiska kārtība, kurā ticīgais tika pieskaitīts svēto kārtai. Pievienošana svēto kārtai tika atzīmēta ar dievkalpojumu par godu svētajam un svētā vārda ierakstīšana Baznīcas liturģiskajā kalendārā. Vēlākajā periodā Rietumu Baznīcā ienāca prakse, kad svēto relikviju ievietošana dievnamā un svētā godināšana notika ar bīskapu atļauju. Pirmais zināmais svētais, kurš ticis formāli un oficiāli kanonizēts bija svētais Ulrihs no Augsburgas (933. gadā). Tāpat 1170. gadā Romas pāvests Aleksandrs III noteica, ka neviens nevar tikt uzskatīts pat svēto bez pāvesta sankcijas (Живов, 1994, 15).

Ar laiku Romas katoļiem kanonizācija kļuva par stingri reglamentētu procedūru. Pareizticīgajā Baznīcā šāda formāla procedūra netika izstrādāta, taču ar laiku galvenajās līnijās kanonizācijas procedūra kļuva līdzīga Romas katoļiem. Principi bija sekojoši – 1) Vietējā mērogā jau praktizēta kanonizējamā godināšana; 2) brīnumi pie kanonizējamā atdusas vietas; 3) lūgums kanonizēt; 4) dzīves stāsta esamība. Taču svarīgākais pierādījums bija brīnumi, kuri notika pēc vēršanās pie svētā. Tas kļuva par apstiprinājumu Dieva žēlastības darbībai un mūžībā aizgājušā svētumam. Krievi-

jas Pareizticīgajā Baznīcā liela nozīme (lai arī ne izšķirošā) tika piešķirta atklātajam faktam par kanonizējamā netrūdošajām miesām. Baznīca, kanonizējot kādu svēto, aicināja ticīgos godināt svēto Baznīcas liturģiskās dzīves ietvaros. Tika rakstīta svētā ikona, tika sastādīts dzīves stāsts, tika veidotas īpašas liturģiskās lūgšanas. Ikona, svētā dzīves stāsts un dievkalpojuma teksti, kuros tika slavināts svētais, tika veidoti, rūpīgi izpētot svētā dzīvi un ievērojot visus liturģiskās godināšanas kanonus, un to kādai svēto kārtai pieder svētais.

20. gs. beigās Krievu Pareizticīgajā Baznīcā notika masveida svēto kanonizācija. Pareizticīgo Baznīca pēc 1917. boļševiku revolūcijas Krievijā piedzīvoja tik nežēlīgas vajāšanas, kādas kristīgā Baznīcā neatceras kopš pirmajiem gadsimtiem. Komunistiskais režīms Krievijā kopš savas valdīšanas pirmajām dienām īstenoja masveida fizisko un garīgo teroru pret saviem ideoloģiskajiem pretiniekiem. Tikai laika posmā no 1937. līdz 1941. gadam tika nošauti 110 700 garīdznieki! Šobrīd uz 2009. gadu oficiāli ir kanonizēti 1 765 svētie un kanonizācijas process joprojām turpinās. Lielākoties tie ir 20. gs. jaunmocekļi – komunisma terora upuri. Šobrīd Krievijas Pareizticīgajā Baznīcā ir speciāla kanonizācijas komisija, kas rūpīgi izvērtē katra potenciāla kanonizējamā atbilstību svētā statusam. Pats vardarbīgās nāves fakts nav galvenais arguments, lai kāds tiktu atzīts par mocekli. Rūpīga arhīvu analīze, tiesas procesa un upura dzīves izpēte ir izšķirošie faktori, lai kāda personība tiktu virzīta uz kanonizēšanu. Jaunmocekļu dzīves stāstu tekstu kodolu veido pratināšanas un notiesāšanas protokoli, kuros atspoguļojas komunistiskā režīma attieksme pret kristietību un ticīgo mocekļības iemesli. Bieži apsūdzības bija safabricētas, taču patiesais mocekļības iemesls bija skaidrs – ticība Jēzum Kristum un piederība Pareizticīgajai Baznīcai. Šodien līdzās citām vēsturiskām liecībām Pareizticīgās Baznīcas svēto jaunmocekļu godināšana un dzīves stāsti sniedz būtisku ieguldījumu ne tikai reliģiskās apziņas veidošanā, bet arī sabiedriskās domas izmaiņā, kas attiecas uz komunistiskā režīma ideju kritisku pārskatīšanu un īstenojā terora nosodīšanu.

Svarīgi ir atzīmēt, ka joprojām daudzos gadījumos tieši ticīgās tautas praktizētā kāda ticības varoņa godināšana pēc laika noved pie viņa kanonizācijas. Uzskatāms piemērs bija svētās Pēterburgas Ksenijas gadījums. Lai arī oficiāli vairāk nekā 100 gadus Pēterburgas Ksenija nebija kanonizēta, ticīgie, lūdzoties pie viņas atdusas vietas saņēma, brīnumainas atbildes un dziedināšanas brīnumus (Топоров). 1988. gadā Krievijas Pareizticīgā baznīca atzina viņas svētumu un viņu kanonizēja.

Svēto un viņu relikviju godināšanas dogmatiskais pamatojums

Ikonoklasma periodā (8.-9. gs.) pret svēto un ikonu godināšanu vērstie uzbrukumi lika Pareizticīgajai Baznīcai noformulēt un pamatot svēto godināšanas mācību. Ikonoklasma strīds bez šaubām bija viena no lielākajām krīzēm kristīgās baznīcas vēsturē (Флоровский, 1998, 351). Tika zaudēts milzīgs skaits ikonu un kultūras mantojuma, līja mocekļu asinis. Sākumā ikonoklasma pretinieku iebildumi bija visai vienkārši. Tie skāra otrā baušļa interpretācijas jautājumus. Viņi ikonu godinātājus sauca par elku pielūdzējiem. Taču vēlāk parādījās uzskati, ka ne tika ikonas ir jāiznīcina pilnībā, bet tika noliegta arī svēto un Dievmātes godināšana. Pareizticīgajai Baznīcai vajadzēja aizstāvēt ne tikai ikonu, bet arī svēto godināšanu. Tas patiesībā kļuva par nesamierināmu dogmatisku strīdu, kura pamatos tika skarti kristoloģiskas dabas jautājumi. Tieši svētais Damaskas Jānis bija tas, kurš noteica ikonu un svēto godināšanas teoloģiskās aizstāvības diskursu. Damaskas Jānis, atbildot uz pārmetumiem, ka svēto godinātāji ir elku pielūdzēji norādīja, ka pareizticīgie pielūdz (gr. κατά λατρείαν)

tikai Dievu, kamēr svētos, ikonas, svētās relikvijas, krustu un evaņģēliju tikai pagodina (προσκύνησις). Savos traktātos "Pret svēto ikonu noliedzējiem" viņš norādīja, ka ikonu un svēto godināšanai ir kristoloģisks pamatojums un jēga. Ikonoklasms tika uztverts kā uzbrukums Dieva Dēla iemiesošanās faktam.

20. gs. patrologs Georgijs Florovskis konstatē, ka ikonoklasma kustības galvenā tendence ir pilnīgi skaidra. Tas ir maldīgs neizsakāmā patoss, "garīgā" un "jutekliskā" attiecību saraušanas patoss (Florovskis, 2009, 450). Citiem vārdiem sakot, ar mācību par svētajiem un ikonām tika konfrontēta mācība par garīgā un miesiskā pretstāvēšanu un nesavienojamību. Kā apgalvo metropolīts Antonijs (Blūms), kristietība uztver matēriju nopietni. Matērija un gars cilvēkā eksistē uz līdzīgiem pamatiem. Matērija nav cilvēka dzīves īslaicīgs ietvars. Cilvēks tiek uzskatīts nevis par matērijā iestīgušu garu, bet gan par matērijas un gara kopumu, kas viedo vienu veselumu (Antonijs (Blūms), metropolīts, 1994, 4).

Tikai Dieva Dēla iemiesošanās dēļ tika pārvarēta ķermeņa un gara pretnostatīšana. Vecajā Derībā nebija taisno mirstīgo atlieku godināšanas, jo taisnie un arī viņu ķermeņi tikai gaidīja atbrīvošanu no lāsta. Vecās Derības laikā arī cilvēka miesa pati par sevi skaitījās nešķīsta. Pēc Dieva iemiesošanās notikuma ne tikai ticīgais tiek iecelts citā statusā, bet arī viņa ķermenis var kļūt par Svētā Gara mājokli (skat. 1. Kor. 6:19), jo pats Dieva Dēls iemiesojās un kļuva cilvēks.

Svētums pamatā nav ētiska, bet ontoloģiska kategorija. Svēts ir tas, kurš nes sevī Svēto Garu. Svētais ir Svētā Gara mājoklis, saka arhimandrīts Sofronijs (Sofronijs (Saharovs), arhimandrīts, 1998, 8), un cilvēka dzīves pienākums ir Dieva Svēto Garu uzņemt, satvert, savienoties ar Dievu askētiskā praksē, "kas aizved pie cilvēka dabas transformācijas – *dievišķošanās* (gr. Θεωσις). Tas notiek ne evolūcijas, ne teleoloģiskā, un ne "dabiskā", bet "pārdabiskā" ceļā Dieva žēlastības vadībā un pēc brīvas izvēles – īpašā sadarbības (gr. Συνεργεια – 'sinerģija') stāvoklī (Хоружий, 1998, 14). Svētie glābjas ķermeniski un tādejādi dievišķā enerģija caurstrāvo viņu ķermeni un pēc viņu šīs zemes dzīves arī viņu attēlus (ikonas) un pīšļus (taču te jāatceras, ka Pareizticīgās Baznīcas uzskatiem par enerģijām nav nekā kopīga ar *Jaunā Laikmeta* un dažādu okultu sistēmu mācībām par enerģijām; pilnīgu Baznīcas mācības par dievišķajām enerģijām sistematizāciju veica sv. Palamas Gregorijs 14. gs. isihasmu strīdu laikā). No šejienes izriet mācība un Baznīcas prakse, kurā tiek godāti svēto pīšļi un viņu ikonas.

Svētā Gara žēlastība pastāvīgi ir klāt svēto miesās un dvēselēs – gan šīs zemes dzīves laikā, gan pēc viņu nāves, viņu attēlos un relikvijās. Tādejādi tās kļūst par Dieva žēlastības un darbības nesējiem. Parādot godu svētajiem, kuri ar savām dvēselēm atrodas Debesīs, Baznīca atdod godu viņu mirstīgajām atliekām un attēliem (ikonām), kas atrodas uz zemes.

Baznīcas vēsture norāda, ka svēto mirstīgajām atliekām vienmēr ir ticis izrādīts gods un ir ticis uzskatīts, ka svēto relikvijām piemīt dziedinošs spēks. Jau 1. gs. bija vērojama godbjīgā svēto relikviju vākšanā un glabāšanā (skat. apustulisko tēvu svēto Ignātija Dievneseja un Smirnas Polikarpa mocekļības aprakstus). Uz svēto atdusas vietām tika būvēti altāri un dievnami, tika svinēti svētki par godu svētajiem un novēroti ceļojumi uz svēto atdusas vietām, un to īpaša izrotāšana (Помазанский, 2005, 389).

Joprojām Pareizticīgajā Baznīcā ir regulāra prakse, ka pie dievnama iesvētīšanas altāros ievieto svēto mocekļu mirstīgas atliekas vai arī svēto relikvijas tiek ievietotas

antiminsā (bīskapa iesvētīta zīda vai linu drēbe uz altārgalda, kurā iesūts kāds svēto relikviju gabaliņš; tas tiek darīts, turpinot pirmkristiešu tradīciju, liturģiju noturēt virs mocekļu kapavietas), uz kura notur Dievišķo liturģiju. Pareizticīgajā Baznīcā ikonas un svēto relikvijas tiek godātas lūgšanu laikā. Svēto attēli un relikvijas atrodas visos lielākajos Pareizticīgās Baznīcas dievnamos. Dievkalpojumu laikā svēto ikonu un relikviju priekšā garīdznieki kvēpina vīraku. Lūgšanas laikā ticīgie ikonu un relikviju priekšā iedez sveces un skūpstā tās. Svēto relikviju godināšana ir saistīta ar šīm relikvijām piemītošo brīnumdarītāju spēju. Ir zināmas neskaitāmas liecības, kad pēc pieskāšanās svētajām relikvijām un svēto ikonām cilvēki tiek izdziedināti un saņem īpašu Dieva palīdzību. Jau Apustuļu darbos ir liecības, kad slimiem uzlika apustuļu “sviedru autus un priekšautus slimība tos atstāja, un ļaunie gari no tiem izgāja” (Ap. d. 19:12).

Svēto klātbūtne visas dzīves garumā

Viss augšminētais skaidri norāda, ka Pareizticīgās Baznīcas liturģiskajā, dogmatiskajā tradīcijā tāpat kā ticīga cilvēka ikdienā svēto godināšana ieņem būtisku lomu. Tieši svēto dzīves stāsti mutvārdos un vēlāk arī kā lasāmviela ir bijuši ļoti populāri pareizticīgo tautu vidū. Tas būtu nopietna pētījuma vērts temats, – kā svēto dzīves stāstu vēstījumi ir ietekmējuši ne tikai Krievijas, Serbijas, Grieķijas, Bulgārijas un citu vēsturisko pareizticīgo tautu garīgos ideālus, bet arī sadzīvi, runas veidu, ģērbšanās gaumi un pat vīriešu skūšanās paradumus. Senatnē bieži vien svēto godināšanas paradumi tika pārmantoti no paaudzes paaudzē ģimenes lokā.

Jau kristībās ticīgais saņem kāda svētā vārdu, visbiežāk tā svētā, kuru Baznīca godina kristāmā dzimšanas vai kristību dienā. Vārda saņemšana kļūst it kā par *caurlaidi* dalībai Apustuliskajā Baznīcā. Svētais, kura vārdā cilvēks tiek kristīts, kļūst par ticīgā Debesu Aizbildni un aizlūdzēju, pie kura ticīgais ir aicināts vērsties katru dienu. Konkrētā svētā piemiņas diena kļūst arī par ticīgā vārda jeb Eņģeļa dienu. Daudziem pareizticīgajiem šī diena ir svarīgāka par dzimšanas dienu. Kristību vārds tiek lietots, saņemot laulību, grēksūdzes, eļļas un mirru svaidīšanas, Euharistijas Svētnoslēpumus, kā arī pēdējā izvadīšanā. Tā ir arī norāde, ka konkrētais svētais ar savu klātbūtni pagodina šos notikumus un ir neredzami klātesošs. Senatnē pastāvēja godbijīga tradīcija jaunkristītajam bērniņam dāvināt tā svētā ikonu, kuram par godu viņš ir kristīts. Vēlāk ikona viņu pavadīja visās viņa dzīves gaitās. Dēlītis, uz kura tika gleznota *kristību ikona*, tika izgatavots tik garš, cik garš bija attiecīgais bērniņš. Iespējams tā ir norāde, ka savas dzīves gaitās jaunkristītajam būtu jāklūst garīgi tik lielam, cik liels Dieva priekšā ir viņa svētais.

Nobeigumā jāatzīmē, ka svēto godināšana māca mūsdienās bieži aizmirsto garīgā mēra un takta izjūti attiecības ar Dievu un tuvāko: “Nav viegli uzreiz līdzināties Kristum”, mācīja sv. Serbijas Nikolajs, “no sākuma centies līdzināties saviem krietnākajiem līdzcilvēkiem. Tas būs pirmais pakāpiens. Tad līdzinies ievērojamākajiem savas tautas ļaudīm – tas būs otrais pakāpiens. Tad līdzinies diženajiem Baznīcas svētajiem, un tas būs trešais pakāpiens. Un visbeidzot – līdzinies Kristum, – tā ir virsotne, kuru nevar sasniegt vienā lēcienā” (Великие Старцы Двадцатого столетия, 2008, 322).

BIBLIOGRĀFIJA

1. Bībele: 1965. gada izdevuma revidētais teksts ar pielikumiem. (2000) R.: Latvijas Bībeles biedrība.
2. Antonijs (Blūms), metropolīts. (1994) *Sarunas par ticību un Baznīcu*. R.: Labvēsts, 238 lpp.
3. Florovskis G. (2009) *Austrumu Baznīcas tēvi*. Jūrmala: Latvijas Kristīgā Akadēmija, 471 lpp.
4. Sofronijs (Saharovs), arhimandrīts. (1998) *Sirdsskaidrais Siluāns*. R.: Labvēsts, 1998, 391 lpp.
5. Аверинцев С. С. (2007) *Духовные слова*. Москва: Свято-Филаретовский Православно-Христианский институт, 227 с.
6. Флоровский, Г. (1998) Ориген, Евсевий и иконоборческий спор/ Пер. Н. Холмогоровой. – В: Флоровский, Георгий, протоиерей. *Догмат и история*/ Сост. Е. Холмогоров. – М.: Издательство Свято-Владимирского Братства, с. 351-377.
7. Каллист (Уер), епископ Диоклийский. (2004) *Внутреннее Царство*/ Пер. с англ. Киев: ДУХ І ЛІТЕРА, 187 с.
8. Хоружий. С. С. (1998) *К феноменологии аскезы*. Москва: Изд. гуманитарной литературы, 349 с.
9. Лосский В. Н. (2000) *Богословие и Боговидение*. Москва: Издательство Свято-Владимирского Братства, 628 с.
10. Помазанский Михаил, прот. (2005) *Православное Догматическое Богословие*. Москва: Дарь, 460 с.
11. Живов В. М. (1994) *Святость. Краткий словарь агиографических терминов*. Москва: Гнозис, 47 с.
12. *Великие Старцы Двадцатого столетия* (2008). Москва: Армосмедиа, 667 с.
13. Топоров Владимир, прот. *Тексты блаженной Ксении Петербургской и ее культура* (по материалам Смоленского кладбища, 70-80-е годы XX в.) Available: http://www.krotov.info/lib_sec/19_t/op/orov.htm/
14. *Theological Dictionary of the New Testament by Gerhard Kittel, Vol. I* (1967). Michigan: W. B. Eerdmans Publishing House.

The Veneration of Saints in the Tradition of the Orthodox Church

Summary

Looking at the Holy Scriptures and hagiographies it can be seen that the holiness – αγιότης (in Greek) is one of the fundamental terms of Christian teaching. The term holiness in the Old Testament is connected to the Semitic root *kodeš* (kdsh – holiness). The name means – ‘to detach’, ‘to separate’, ‘to cut off’, that most probably contains the idea about standing apart from the secular. The antithetical term is *hal* or “profane”. Most closely related materially to *kodeš* is the term *tahar* (purity). There is always energy in the holy, which is lacking in the pure or clean. Most often *kodeš* is used in connection to very God, His Word or personality, or things that are connected to Him – the chosen nation, priests, prophets, the land, Temple, altar and time (Sabbath, Jubilee years, various celebrations). All these things are holy however the holiness or sacredness of them may be of different levels depending from how much they are connected to God.

However exactly the incarnation of the Son of God, His death on the Cross and Resurrection gave new understanding about reaching the holiness and the state of creation in front of the Creator. The wonderworks and the teaching of Jesus Christ is not only the manifestation of power of Jesus Christ but also of His holiness.

The holiness of Jesus Christ is the source for the holiness of the Church. In concordance to the New Testament a believer in baptism spiritually dies and resurrects together with Jesus Christ thus receiving a seed of «a new man» as inheritance, which continues to grow in a man and calls for reaching the holiness. However not all who have received the baptism automatically become saints but only those who following their free will chooses to go that way. Exactly the grace, which a man deliberately collaborates with, gives the opportunity overcoming one’s sinful state and becoming a new creation (2 Cor 5:17).

One should mention the veneration of saints is closely connected to the ecclesiological teaching of the Orthodox Church. The teaching of the Church about the protection and guardianship of the saints in front of God fundamentally is based on the ideas of one Church in heaven and earth that makes one body of Christ. The earthly Church consists of believers – the just and the sinners. However there is also the unseen, preexistent – Heavenly Church where all the Heavenly and Bodiless Angelic Powers dwell – first of all Most Holy Theotokos, Angels and Saints. There are no borders between the heavenly and earthly Church as they make one and indivisible spiritual reality, the Head of which is Lord Jesus Christ.

With time the canonization in Roman Catholic Church became a strictly regulated procedure. In the Orthodox Church such regulated procedure was not worked out but with time the process of canonization became similar to that procedure in the Catholic Church. Principles were as following: 1) the veneration of saint to be canonized was already practiced in a local region; 2) wonders taking place at the repose of the person to be canonized; 3) a petition for canonization; 4) the existence of hagiography. But the most important aspect was wonders or miracles that took place after addressing the saint; it could become an indication of God’s work of grace and of the sanctity of the reposed. In the Russian Orthodox Church the important role (though not the crucial one) is given to the revealed fact about the undecaying body of a person to be canonized.

Exactly the critique that was directed towards the veneration of saints forced the

Orthodox Church to formulate the teaching of veneration of saints. For the first time the systematic apology of the practice of veneration of saints appeared in 8-9 centuries. That was the period of iconoclasm.

It was St. John the Damascene who set the discourse of theological advocacy of veneration of saints and icons. In order to reject the reprimands directed towards the venerators of icons and saints as if for their practiced idolatry, St. John the Damascene differentiated different ways of veneration. First of all, submissive, compliant ministry or absolute adoration (Gr. *κατά λατρείαν*), – that is reserved only for serving to God but created things should be honored or venerated differently (Gr. *προσκύνησις*). Definitely one should venerate the saints, icons, holy relics, the Gospel; it is necessary to venerate or pay honor to everything that is connected with the salvation of humanity. Such correct respectfulness reaches the Source of all goodness – God himself. Saints become a «channel» trough which the worship and veneration streams to God.

In his theological writings the Damascene advocated the opinion the icons are possible only because of the Incarnation of Jesus Christ and thus icon painting being inseparably connected with the renewal and deification of human essence in Christ. Therefore venerating of icons is closely connected to veneration of saints especially by their holy and undecaying relics. In the teaching on saints and icons one finds the occurrence of idea of confrontation and incompatibility of the spiritual and physical. In the Orthodox Tradition during this time there appears the teaching on Divine energies and sanctity understood as coming down of these Divine energies in human nature. It is exactly the 7-8 century when the teaching of Divine energies, which penetrate the nature of a man (a saint) is formulated. In compliance with the Church's teaching because of the incarnation of Christ the confronting of a body and spirit is overcome. The saints are saved bodily and in that way the Divine energy penetrates their body and after the end of their lives on earth it happens also with their images (icons) and remains (relics). From here emerges the teaching and practice of the Church where the remains (relics) and icons of the saints are venerated. Thus it shows not only the necessity of venerating the icons but also uncovers more deeply the grounds for venerating the saints. The grace of Holy Spirit is constantly present in the bodies and souls of the saints – both during their life on earth and after their death, in their images and relics. In that way saints become a carrier – «channel» of God's grace and activity. And the correct worship, veneration and respectfulness that are addressed to the saints reach the Source of all goodness – God himself.

All what was mentioned before shows clearly that in the liturgical and dogmatic tradition of the Orthodox Church as well in the everyday practice of a believer the veneration of saints and icons takes an important place. Of course, not all Orthodox have a good knowledge of nuances of dogmatic grounds of veneration of saints, but the main aspects of this veneration unnoticed penetrate their lives. In olden times often the habits of veneration the saints were inherited and passed over from one generation to another within the circle of family. Already at baptism a believer received a name of some saint – most often the name of the saint the Church were celebrating on that day or on the day of his birth. Giving a name became as some kind of pass in the Apostolic Church. The saint whose name was given at the baptism became and becomes the Heavenly Guardian and Supplicant of the person to whom he may address his prayers every day. The day of commemoration of a saint becomes the Name Day or the Angel's Day for a believer. To many Orthodox this day is even more important than their own birthday. The Christian name is invoked receiving the Sacraments of Marriage,

Confession, Chrismation, Anointing (Unction) of the Sick, receiving the Eucharist as well in funeral service. It is a reference that the saint with his presence pays tribute to these events and is invisibly present. In olden times there existed a pious tradition to give to a newly baptized child an icon of the saint whose name a child is bearing. Later the icon accompanied him through all of his life. The wooden board on which the icon was written was made as long as the child was when being born. Probably it is the hidden message for a newly baptized child to grow spiritually as big as in front of God is his saint.

At the end it should be mentioned that veneration of saints teaches spiritual eloquence in relations with God so often forgotten by us: "It is not an easy task to imitate Christ already from the beginning," says St. Nicolai of Serbia. "In the beginning try to imitate those near you. It will be your first step. Then try to imitate people of your kin. This will be your second step. Then imitate glorious saints of the Church. This will be your third step. And finally try to imitate Christ. These heights are impossible to reach in one leap."

Mag. theol., lekt. **Mikus Solovejs**

Lektors Latvijas Kristīgajā akadēmijā
Lecturer at the Latvian Christian Academy

Adrese: 5. līnija 3, Jūrmala, LV-2010, Latvija

Darba tālr.: +371 67753360

E-pasts: mikussolovejs@gmail.com